

AV&S 2022/34

Bereidingskosten; wat zijn redelijke en doelmatige maatregelen ter voorkoming van het intreden of beperken van schade door asbesthoudende dakbedekking?

Mr. N. Vloemans & mr. B. Pasztjerik, datum 19-09-2022

Datum	19-09-2022
Auteur	Mr. N. Vloemans & mr. B. Pasztjerik ^[1]
JCDI	JCDI:ADS662093:2
Vakgebied(en)	Verbintenissenrecht (V)

In zijn arrest van 22 april 2022 (ECLI:NL:HR:2022:588) heeft de Hoge Raad ruimte gemaakt voor het oordeel dat een agrarisch bedrijf als verzekerde vergoeding van de kosten van sanering van bodem, de kosten van het verwijderen van asbesthoudende dakplaten alsmede het plaatsen van nieuwe daken onder de noemer 'bereidingskosten' zou kunnen vorderen van zijn verzekeraar onder een gecombineerde aansprakelijkheids- en milieuschadeverzekering. Het arrest roept veel vragen op, die door het hof Arnhem-Leeuwarden na verwijzing beantwoord zullen moeten worden. In dit artikel wordt geprobeerd daarvoor handvatten te geven.

1. Inleiding

Op 29 september 2014 publiceerden Geofox-Lexmond bv en Eelerwoude bv een rapport dat zij schreven in opdracht van Provincies Overijssel en Gelderland over asbestverontreiniging door erosie van asbestdaken in deze provincies. In totaal zijn twintig dakgootloze asbesthoudende daken onderzocht (tien uit beide provincies). Uit dit rapport bleek dat de voor asbestverontreiniging geldende interventiewaarde plaatselijk overschreden werd in de bodem ter plaatse van de afwateringszone van dakgootloze daken.^[2]

Het lijkt erop dat dit rapport een agrarisch bedrijf in de betreffende omgeving (in de gepubliceerde uitspraken aangeduid als "de V.O.F.") ertoe heeft gebracht om een ruim jaar later, op 22 december 2015, haar verzekeraar Interpolis aan te schrijven onder haar Bedrijven Compact Polis (waarvan een milieuschadeverzekering en een bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering deel uitmaakten). Het verzoek van de V.O.F. luidde om onder de milieuschadeverzekering de kosten van bodemsanering en de kosten van vervanging van de asbestdaken te vergoeden. Tevens verzocht zij te bevestigen dat Interpolis eventuele (letselschade)claims van derden onder dekking van haar aansprakelijkheidsverzekering in behandeling zou nemen.

Interpolis antwoordde dat zij de kosten van sanering van de verontreinigde bodem zou vergoeden onder de milieuschadeverzekering, mits aan de voorwaarden daarvoor zou zijn voldaan. De kosten van het verwijderen en afvoeren van de asbestdaken achtte Interpolis een verantwoordelijkheid van verzekerde als bezitter van het gebouw. De melding onder de aansprakelijkheidsverzekering beschouwde Interpolis als onvoldoende concreet. Deze melding is daarom door Interpolis niet in behandeling genomen.

De V.O.F. heeft vervolgens zelf onderzoek laten doen door een extern onderzoeksbureau. Dit bureau heeft op 4 januari 2017 gerapporteerd. De conclusies in het rapport luiden onder meer dat de daken en andere

asbesthoudende (plaat)materialen zich in matige tot slechte staat van onderhoud bevonden en dat op de daken sterke mosbegroeiing zichtbaar was. In de toplaag van de bodem rondom de bebouwing, en in de laag daaronder, werd plaatselijk de interventiewaarde voor asbest overschreden. Het bureau stelde voor de asbesthoudende materialen te vervangen of een coating op het asbesthoudende plaatmateriaal aan te brengen en om de bodem te laten saneren.

Dit rapport is door de V.O.F. op 24 januari 2017 naar Interpolis gestuurd. Daarbij heeft zij Interpolis gesommeerd om te bevestigen dat zij dekking biedt voor schade gemeld onder de milieuschadeverzekering en de aansprakelijkheidsverzekering, dat zij zorgdraagt voor (vergoeding van de kosten van) de bodemsanering en, in het kader van beredding, het wegnemen van de vervuilingsbron (dat wil zeggen: het vervangen van de asbestdakplaten met een aangetaste toplaag), en tenslotte dat zij de expertisekosten vergoedt.^[3]

Interpolis heeft vervolgens een ander ingenieursbureau opdracht gegeven om een asbestinventarisatie uit te voeren ter plaatse van de schuren van verzekerde. Dit bureau concludeerde dat potentieel risicovolle asbesthoudende toepassingen zijn aangetroffen bij de dakbedekking van enkele schuren.

2. Procesverloop

De V.O.F. heeft Interpolis op 22 december 2017 gedagvaard voor de rechtbank Zeeland-West-Brabant. Zij vorderde onder meer vergoeding van de kosten van sanering van de bodem en de vervanging van de aangetaste dakplaten op de stallen. De V.O.F. heeft als grondslag aangevoerd dat de saneringskosten vanwege schade door de verontreiniging gedekt zijn onder de milieuschadeverzekering. De dakplaten zouden moeten worden verwijderd om verdere verontreiniging te voorkomen. En het verwijderen van de dakplaten brengt mee dat de oude dakplaten moeten worden vervangen door nieuwe dakplaten. In haar vonnis van 22 augustus 2018 wijst de rechtbank de vorderingen toe.^[4]

In hoger beroep oordeelt hof 's-Hertogenbosch dat Interpolis onder de milieuschadeverzekering de kosten moet vergoeden van het saneren van de bodem, voor zover deze is verontreinigd met asbest, en onder de bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering de schade moet vergoeden die derden lijden als gevolg van de verontreiniging van de bodem. De kosten van het verwijderen en vervangen van de dakplaten zijn volgens het hof geen bereddingskosten, omdat het de eigen verantwoordelijkheid van verzekerde is om de daken te onderhouden en zo nodig te vervangen als deze door de slechte staat tot schade dreigen te leiden.^[5] In aanmerking nemende dat onderhoud van de daken door de geldende regels niet meer mogelijk is, is het vervangen een normale voorzorgsmaatregel die de V.O.F. in het maatschappelijk verkeer als eigenaar behoort te treffen.^[6]

In zijn uitvoerige conclusie concludeert A-G Hartlief tot vernietiging van het arrest van het hof en verwijzing. De A-G meent dat het hof blijk heeft gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door het verwijderen van de dakplaten te beschouwen als normale voorzorgsmaatregel waarvan de kosten niet als bereddingskosten door Interpolis vergoed hoeven te worden. A-G Hartlief stelt dat het bij normale voorzorgsmaatregelen gaat om maatregelen die de verzekerde op eigen kosten moet nemen om een weinig concreet, niet-onmiddellijk dreigend gevaar te voorkomen, omdat hem anders in geval van schade (een vorm van) eigen schuld kan worden tegengeworpen.^[7] Wanneer, zoals in casu, sprake is van een specifiek, onmiddellijk dreigend gevaar voor (verdere) verwezenlijking van een verzekerd risico (vervuiling van de bodem rondom de stallen), is volgens de A-G het *verwijderen* van de dakplaten wel degelijk een bereddingsmaatregel.^[8] De kosten van het *vervangen* van de dakplaten zijn in de visie van de A-G echter niet vergoedbaar onder de verzekering, omdat dit kosten betreft van maatregelen die de verzekerde heeft gemaakt na het voorkomen of beperken van de verzekerde schade.^[9]

De Hoge Raad wijst een betrekkelijk kort arrest, waarin hij de A-G deels volgt: artikel 7:957 BW doelt op buitengewone maatregelen die tot afweer van onmiddellijk dreigend gevaar of tot bestrijding van een acute schadeoorzaak moeten worden genomen.^[10] Of daarvan sprake is, moet worden beoordeeld aan de hand van de daarvoor geldende maatstaven.^[11] In afwijking van de conclusie van de A-G laat de Hoge Raad ook de mogelijkheid open dat de kosten van het vervangen van de dakplaten (dus ook het plaatsen van nieuwe

dakplaten) voor vergoeding in aanmerking komen. De maatregelen moeten redelijk en doelmatig zijn, en het verwijderen van de dakplaten is weliswaar doelmatig, maar levert een verlies op van de functie van de dakplaten. Dat verlies van de functie behoort redelijkerwijs niet of niet volledig voor risico van de verzekerde of verzekeringnemer te komen.^[12] De Hoge Raad verwijst de zaak naar het hof Arnhem-Leeuwarden ter verdere behandeling en beslissing.

Het lijkt erop dat de Hoge Raad een ongebruikelijk ruime interpretatie geeft aan het begrip bereddingskosten. Het arrest van de Hoge Raad dient echter nauwkeurig en kritisch gelezen te worden. Opvallend is namelijk dat de Hoge Raad op meerdere plaatsen niet zozeer strakke richtlijnen geeft, maar lijkt te spreken over mogelijke uitkomsten en daarbij, naar het schijnt, zich gebonden voelt door enkele oordelen en feitelijke vaststellingen van het hof.

Laten wij het arrest dus eens onder de loep nemen.

3. Bereddingsmaatregelen: geldende maatstaven

De Hoge Raad begint zijn beoordeling met het geven van de maatstaven aan de hand waarvan beoordeeld kan worden of sprake is van bereddingskosten in gevallen van onmiddellijk dreigend gevaar of waarin schade beperkt kan worden na verwezenlijking van het risico.^[13] De basis is artikel 7:957 lid 1 BW, dat bepaalt dat de verzekeringnemer en de verzekerde, zodra zij van de verwezenlijking van het risico of het ophanden zijn daarvan op de hoogte zijn, of behoren te zijn, verplicht zijn binnen redelijke grenzen alle maatregelen te nemen die tot voorkoming of vermindering van de schade kunnen leiden. Lid 2 verplicht de verzekeraar tot vergoeding van de kosten die aan het nemen van die maatregelen zijn verbonden, en van de schade aan zaken die daarbij worden ingezet. Als de verzekerde de bereddingsplicht niet is nagekomen, kan de verzekeraar krachtens lid 3 de uitkering verminderen met de schade die hij daardoor lijdt.^[14]

Onder verwijzing naar standaard rechtspraak,^[15] vervolgt de Hoge Raad dat de kosten die een verzekerde of verzekeringnemer heeft gemaakt ter voldoening aan zijn verplichting het intreden van schade te voorkomen of ingetreden schade te beperken, voor vergoeding in aanmerking als hij in redelijkheid heeft mogen aannemen dat sprake was van een onmiddellijk dreigend gevaar dat slechts door het treffen van bijzondere maatregelen kon worden weggenomen en als deze maatregelen, die, ook als daartoe een andere verplichting bestond, ten bate van de verzekeraar moeten zijn gemaakt, redelijk en doelmatig zijn. Een en ander moet worden beoordeeld naar het tijdstip waarop de verzekerde of verzekeringnemer tot het nemen van maatregelen heeft besloten. Hij mag daarbij in beginsel afgaan op het advies van ingeschakelde deskundigen, tenzij hij wist of had behoren te weten dat dit advies niet op deugdelijke gronden berustte.^[16]

Na deze theoretische achtergrond bespreekt de Hoge Raad het oordeel van het hof dat het vervangen van de asbestdaken geen bijzondere maatregel is ter voorkoming van schade, maar een algemene voorzorgsmaatregel waarvan de kosten niet voor rekening van de verzekeraar komen.

4. “Bijzondere maatregelen” versus algemene voorzorgsmaatregelen

Het algemeen aanvaarde uitgangspunt is dat niet alle maatregelen die door een verzekerde getroffen worden ter afwending van gevaar als bereddingskosten voor vergoeding door een verzekeraar in aanmerking komen. Een verzekerde heeft ook een algemene voorzorgspflicht om tegen het ontstaan van schade te waken.^[17]

Het niet voldoen aan de algemene verplichting tegen het ontstaan van schade te waken kan beschouwd worden als een vorm van eigen schuld, die aan de verzekerde toegerekend kan worden. Maatregelen die een verzekerde treft om te voldoen aan die algemene verplichting om te waken tegen het ontstaan van schade kunnen echter onder omstandigheden ook kwalificeren als bereddingsmaatregelen conform art. 7:952 BW, namelijk wanneer zij ‘buitengewoon’ zijn (door de Hoge Raad in zijn arrest van 22 april 2022 ook aangeduid als ‘bijzonder’) en genomen worden tot afweer van een onmiddellijk dreigend gevaar of to bestrijding van een

acute schadeoorzaak. De kosten dienen in dat geval door de verzekeraar vergoed te worden: de omstandigheid dat bepaalde bereddingsmaatregelen (ook) te gelden hebben als “ *normale voldoening aan een normale zorgvuldigheidsplicht*” neemt niet weg dat de kosten hiervan ten laste van de verzekeraar kunnen komen, aldus de Hoge Raad in het *Novilon*-arrest.^[18] Dit is in het *Staedion*-arrest en in het *besmette cacao*-arrest nog eens bevestigd.

Indien wij A-G Hartlief goed begrijpen, ziet hij dat anders: maatregelen zijn in zijn ogen óf algemene voorzorgsmaatregelen, óf bijzondere (bereddings)maatregelen.^[19] Dat is in theorie weliswaar een wenselijke gedachte, maar in de praktijk is dat onderscheid vaak lastig te maken. De onderhavige kwestie laat dat zien. De gedachte van de A-G is kennelijk dat de maatregelen die verzekerde wil treffen als bereddingsmaatregelen kunnen gelden, omdat hij aan zijn algemene voorzorgsmaatregelen heeft voldaan. Het hof heeft wel overwogen dat de daken in matige tot slechte staat verkeerden, maar niet “*vastgesteld dat dit [de V.O.F.] te verwijten valt omdat hij geen onderhoud heeft verricht.*” En dus is er geen eigen schuld, zo lijkt de A-G te redeneren. Dat komt wat gekunsteld over. Het lijkt ons dat een normale voorzorgsmaatregel ten aanzien van daken niet alleen regulier (klein) onderhoud behelst, maar ook het tijdig vervangen wanneer de levensduur verstreken is. Indien het hof heeft vastgesteld dat de daken in matige tot slechte staat verkeerden, brengt dat ook het oordeel mee dat de dakplaten al eerder vervangen hadden moeten worden.^[20] Dat dat niet is gebeurd is wel degelijk te wijten aan eigen schuld aan de zijde van verzekerde.

Algemene voorzorgsmaatregelen en bereddingsmaatregelen kunnen dus overlappen. Dat lezen wij ook terug in het oordeel van de Hoge Raad: “*Een maatregel die vereist is om onmiddellijk dreigend gevaar af te wenden of om de schade te beperken, moet in dat verband als een ‘bijzondere’ maatregel worden aangemerkt, ook al zou deze in andere omstandigheden tot het normale onderhoud behoren*”.^[21] Hiermee wordt volgens ons ook duidelijk dat de Hoge Raad in het *Staedion*-arrest en het onderhavige arrest met het oordeel dat kosten van bijzondere maatregelen voor vergoeding in aanmerking komen “*ook als daartoe een andere verplichting bestond*”^[22] niet slechts andere verplichtingen jegens derden, uit onrechtmatige daad of overeenkomst, bedoelt, zoals de A-G veronderstelt.^[23] Het gaat daarbij ook om de verplichting van de verzekerde om algemene voorzorgsmaatregelen te treffen.^[24]

Maar wat als een verzekerde die verplichting niet nakomt? Wat als een bezitter van een opstal met een asbesthoudend dak, die weet dat dat dak een gevaar voor mens en milieu oplevert en die weet dat het dak vervangen moet worden, niettemin het gevaar niet wegneemt? Op enig moment is de staat van het dak dan zodanig, dat sprake is van een onmiddellijk dreigend gevaar. Het is onbevredigend dat de kosten van beredding tegen een gevaar dat de verzekerde min of meer over zichzelf heeft afgeroepen, onder een verzekering vergoed zouden moeten worden.

A-G Hartlief stelt zich op het standpunt dat dekking in dat geval afgewezen kan worden omdat de verzekerde niet heeft voldaan aan zijn algemene plicht om voorzorgsmaatregelen te treffen vóórdat het gevaar onmiddellijk dreigend werd.^[25] Zijn standpunt lijkt echter voornamelijk te berusten op het strikte onderscheid tussen algemene voorzorgsmaatregelen en bereddingsmaatregelen en de gedachte dat deze niet kunnen overlappen, welk onderscheid door de Hoge Raad niet onderschreven wordt.

Deze visie helpt de meeste aansprakelijkheidsverzekeraars bovendien niet. Wansink heeft er terecht op gewezen dat aansprakelijkheidsverzekeraars (stilzwijgend) plegen te renuntiëren aan eigen schuld of roekeloosheid ex art. 7:952 BW door in de verzekeringsvoorwaarden uitsluitend opzettelijk veroorzaakte schade van dekking uit te sluiten.^[26] Opzet zal in een zaak als de onderhavige niet snel aangenomen worden.

Onder een milieuschadeverzekering is dat echter anders. Onder deze verzekering bestaat in de regel geen dekking voor schade die het gevolg is van merkelijke schuld aan de zijde van de verzekerde. Onder omstandigheden kan een verzekerde die bewust handelt in strijd met een algemene voorzorgsplicht merkelijke schuld hebben aan het ontstaan van schade als gevolg daarvan. Het lijkt ons dat een verzekeraar zich op het standpunt kan stellen dat de kosten ter beredding tot voorkoming of beperking van een schade die - vanwege merkelijke schuld - van dekking is uitgesloten, evenmin gedekt zijn.^[27] De uitkomst zou dan hetzelfde zijn als het resultaat van de door de A-G voorgestane theorie: indien niet aan de algemene plicht om voorzorgsmaatregelen te treffen is voldaan, kan dekking voor de bereddingskosten worden afgewezen.

Dat hier een onderscheid bestaat tussen de aansprakelijkheidsdekking en de milieuschadedekking maakt van belang welke maatregelen verzekerde heeft getroffen tegen welk dreigend verzekerd risico: het risico op een dreigende aanspraak door een derde vanwege personen- of zaakschade of het risico op bodemverontreiniging? Met andere woorden, indien maatregelen zijn getroffen ‘*ten bate van de verzekeraar*’, bedoelen we dan de aansprakelijkheidsverzekeraar of de milieuschadeverzekeraar?

Om dat te beoordelen, moet goed gekeken worden naar het type verzekering waarop aanspraak gemaakt wordt, alsmede naar de omschrijving van het verzekerd risico (ook naar tijd en plaats).

5. “Ten bate van de verzekeraar”: aard van de verzekering en verzekerd risico

5.1 Het verzekerd risico onder de aansprakelijkheidsverzekering

De aansprakelijkheidsverzekering dekt, algemeen gesproken, de schade die de verzekerde in zijn vermogen lijdt omdat hij door een derde tot schadevergoeding wordt aangesproken. De verzekering in casu betreft een claims made polis; de aanspraak moet tijdens de geldigheidsduur van de verzekering zijn ingesteld en bij de verzekeraar zijn aangemeld.^[28] De verzekeringsvoorwaarden kennen ongetwijfeld ook een bepaling over het melden van omstandigheden, maar deze bepaling wordt niet in de conclusie of in de gepubliceerde rechtspraak aangehaald. Wel halen wij uit de conclusie dat in de voorwaarden is bepaald dat de omstandigheid bij het aangaan van de verzekering niet bekend mag zijn geweest bij verzekeringnemer of verzekerde.^[29]

Sinds 2003 hebben de meeste bedrijfsaansprakelijkheidsverzekeringen een uitsluiting opgenomen voor schade als gevolg van asbest. Uit het arrest van het hof en de door A-G Hartlief in zijn conclusie opgenomen feiten blijkt dat de asbestuitsluiting ook in de onderhavige voorwaarden staat, althans in de aansprakelijkheidssectie.^[30] Het valt op dat Interpolis in de correspondentie^[31] met verzekerde kennelijk geen enkele keer verwezen heeft naar deze asbestuitsluiting. Het hof wijst erop dat Interpolis pas in de procedure voor het eerst de asbestuitsluiting ingeroepen heeft.^[32] Naar de reden daarvan kunnen wij slechts gissen. Wellicht dat de discussie tussen partijen niet steeds over dezelfde verzekeringsvoorwaarden is gegaan en dat in oudere voorwaarden geen asbestuitsluiting stond. In ieder geval lijkt de discussie tussen partijen in cassatie niet meer te gaan over de asbestuitsluiting.

Indien ervan wordt uitgegaan dat de asbestuitsluiting niet mag worden ingeroepen, zou schade vanwege het hebben van asbesthoudende dakbedekking onder de dekking kunnen vallen. Dan is, zo blijkt uit de verzekeringsvoorwaarden, wel vereist dat schade voortvloeiend uit vrijkomend asbest zou hebben geleid tot (een dreigende) aanspraak en melding daarvan tijdens de geldigheidsduur van de verzekering.^[33] Of daarvan sprake is, is niet aan de Hoge Raad voorgelegd en lijkt evenmin onderdeel te zijn geweest van de procedure in hoger beroep. In het arrest van het hof valt te lezen dat de V.O.F. heeft gesteld dat “*schade die de verontreiniging aan derden toebrengt, valt onder de dekking van de bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering*” maar daarmee lijkt nog niet voldaan te zijn aan de voorwaarde dat de aanspraak en de melding daarvan tijdens de geldigheidsduur van de verzekering zijn gedaan.^[34] De stelling lijkt evenmin in te houden dat sprake is (geweest) van een omstandighedenmelding. Wel heeft Interpolis de oorspronkelijke melding eind 2015 kennelijk zo opgevat: in haar reactie geeft zij aan dat de genoemde feiten - indertijd was de bekendheid van verzekerde, naar wij aannemen, beperkt tot de onderzoeken in opdracht van de provincies Overijssel en Gelderland - onvoldoende concreet zijn om als omstandigheden zoals bedoeld in de verzekeringsvoorwaarden te kwalificeren.^[35] Tegen de tijd dat concrete informatie over verontreiniging van de bodem van het perceel van verzekerde bekend werd - na de rapportage van de eigen deskundige van de V.O.F. in 2017 - was, zo maken wij op uit de publicaties, nog steeds geen sprake van een concrete aanspraak. Een melding op dat moment kon dus niet meer inhouden dan een (nieuwe) omstandighedenmelding. Het lijkt ons dat Interpolis op dat moment alsnog een beroep op de asbestuitsluiting kon doen.

Een omstandighedenmelding had ook gestoeld kunnen zijn op de stelling dat het enkele in het bezit hebben

van een asbestdak in casu reeds een omstandigheid vormde die kon leiden tot een aanspraak, omdat het dak verweerd was, afbrokkelde, niet-hechtgebonden asbest bevatte etc. De formulering die verzekerde heeft gebruikt (“*schade die de verontreiniging aan derden toebrengt*”) wijst er echter niet op dat verzekerde dit bij de melding voor ogen heeft gehad.

Voor dekking onder een aansprakelijkheidsverzekering is tevens van belang welke schade krachtens de verzekeringsvoorwaarden gedekt wordt. Een reguliere aansprakelijkheidsverzekering dekt alleen aanspraken van derden wegens personen- en zaakschade en de gevolgen daarvan. Sommige aansprakelijkheidsverzekeringen zijn beperkter (een logistieke protectiepolis dekt bijvoorbeeld geen personenschade), andere hebben juist een ruimere dekking en geven ook grond voor vergoeding van financiële schade (bedrijfsschade), ook indien geen sprake is van personen- of letselschade. Wij nemen aan dat de onderhavige bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering dekking bood voor personen- en zaakschade en de gevolgen daarvan.

Verschillende bedrijfsaansprakelijkheidsverzekeringen dekken schade van derden door milieuaantasting, die door de verzekerde is veroorzaakt en die plotseling is ontstaan. De milieuaantasting mag geen rechtstreeks gevolg zijn van een langzaam (in)werkend proces. Wanneer asbestdeeltjes vrijkomen omdat, bijvoorbeeld, bij een brand een asbesthoudend dak in rook opgaat, zal geen discussie bestaan over het plotselinge ontstaan van deze schade. Die discussie zal wel gevoerd kunnen worden indien asbestdeeltjes neerduwelen op een naburig perceel vanaf een asbesthoudend dak, omdat dat dak langzaam verweerd is geraakt en de asbestdeeltjes eraf waaien. Het lijkt ons goed verdedigbaar dat de slijtage en verwerking van een asbestdak een langzaam werkend proces is, en de milieuaantasting is daar het rechtstreekse gevolg van. Of de verzekeringsvoorwaarden in de onderhavige kwestie een dergelijke bepaling bevatten, kunnen wij uit de gepubliceerde stukken niet opmaken.

5.2 De milieuschadeverzekering

Een milieuschadeverzekering bestaat in verschillende varianten. Dit type verzekering dekt in principe de kosten die een bedrijfsmatig handelend verzekerde moet maken indien hij gehouden wordt tot sanering van zijn eigen terrein en de omliggende locaties als gevolg van een verontreiniging. Daarnaast geeft deze verzekering dekking voor zaakschade als gevolg van de verontreiniging en bedrijfsschade als gevolg van de sanering. De aansprakelijkheidsvraag is niet van belang. De schade mag ook een gevolg zijn van een langzaam (in)werkend proces. Over het algemeen bepalen de verzekeringsvoorwaarden dat het saneringsplan op voorhand aan de verzekeraar voorgelegd moet worden en vaak is het de verzekeraar die een asbestsaneerder rechtstreeks opdracht geeft.

Het verzekerd risico is in de verzekeringsvoorwaarden in casu omschreven als *“het risico van verontreiniging van de bodem (...) die rechtstreeks en uitsluitend het gevolg is van een emissie die veroorzaakt is door het verzekerde gevaar: (...). Het verzekerde gevaar moet zich tijdens de looptijd van de verzekering hebben verwezenlijkt.”*^[36] Naast de genoemde verzekerde gevaren verzekert Interpolis op basis van de dekkingsuitbreiding in paragraaf 3 van de verzekeringsvoorwaarden *“ieder ander van buiten komend onheil”* en *“het eigen gebrek van opstallen en roerende zaken dat veroorzaakt is door fouten in ontwerp, constructie, uitvoering of materiaalkeuze. Deze dekking geldt alleen als voldaan is aan de onderhoudsverplichtingen die op het verzekeringsbewijs vermeld zijn en als de verontreiniging zich manifesteert binnen de looptijd van de verzekering”*.

Het is de vraag wat hier het verzekerde gevaar of het van buiten komend onheil is geweest. Het hof noemt *“de weersomstandigheden”* de dominante oorzaak van de verontreiniging van de bodem, omdat de weersomstandigheden hebben geleid tot het verweren van de dakplaten en daarmee tot de emissie van het asbest.^[37] De weersomstandigheden vormen daarmee, volgens het hof, een van buiten komend onheil en dus een verzekerd gevaar.^[38] Het lijkt ons voor discussie vatbaar dat de weersomstandigheden de dominante oorzaak zijn van emissie van asbestdeeltjes, maar dit is kennelijk geen onderwerp geweest dat aan de Hoge Raad is voorgelegd.

Wij vragen ons ook af of het juist is dat het hof de stelling van de V.O.F. heeft verworpen dat de emissie is

veroorzaakt door een eigen gebrek van opstallen of roerende zaken. Het hof stelt dat het toepassen van asbest in de dakplaten geen fout in materiaalkeuze was, omdat asbest volgens de toen geldende regels was toegelaten.^[39] Toch is wellicht verdedigbaar dat een asbesthoudend dak dat aantoonbaar aan verwerking onderhevig is, een eigen gebrek vertoont dat is veroorzaakt door een fout in de materiaalkeuze. De fout zou dan niet zozeer zitten in het plaatsen van de dakplaten enkele decennia geleden - toen was dit immers gangbaar - maar in het in 2015 hebben van een verweerd asbesthoudend dak. Met andere woorden, het zou dan een foute keuze zijn om dit verweerde materiaal later nog in een opstal aanwezig te hebben, of niet eerder te vervangen.

Of het verzekerd risico het gevolg is van een van buiten komend onheil of van een eigen gebrek maakt namelijk wel enig verschil. In geval van een eigen gebrek moet krachtens de verzekeringsvoorwaarden voldaan zijn aan afgesproken onderhoudsverplichtingen en moet de verontreiniging zich manifesteren binnen de looptijd van de verzekering. Of dit voor de onderhavige zaak relevant is, is echter twijfelachtig. Het is het de vraag of verzekeraars specifieke onderhoudsverplichtingen ten aanzien van asbesthoudende dakbedekking in de verzekeringsovereenkomst hebben opgenomen. Uit de gepubliceerde stukken kunnen wij dat in ieder geval niet opmaken. Wel kan een vraagteken gezet worden bij het moment van manifestatie van de verontreiniging. Onzes inziens is dat pas in 2017 geweest, toen het rapport verscheen van de eigen deskundige van de V.O.F. over de mate van verontreiniging op zijn perceel.

Verder is de vraag interessant of het relevant is dat de verzekeringsvoorwaarden van de milieuschadeverzekering eind 2015 - twee weken na de melding door de V.O.F. - gewijzigd zijn in die zin dat dekking voor schade door asbest (ook) onder de milieuschadeverzekering uitgesloten is. Interpolis had hier kennelijk op gewezen door te stellen dat alles wat na sanering nog aan asbestvervuiling vanuit de dakplaten zal ontstaan, opnieuw bij Interpolis moet worden gemeld. En dekking zou dan afstuiten op de kersverse asbestuitsluiting.

A-G Hartlief maakt hier korte metten mee: het kan niet zo zijn dat Interpolis onder de plicht om bereddingskosten te vergoeden kan uitkomen door een eenzijdige wijziging van de verzekeringsvoorwaarden.^[40] Dat zou het recht op vergoeding waarop de verzekerde ten tijde van zijn uitkeringsverzoek mocht vertrouwen, teniet doen. Maar is dit de juiste invalshoek? Is het niet zo geweest dat de verzekerde, in het licht van een aankomende asbestuitsluiting, nog even snel een melding onder zijn verzekering heeft willen doen om de kosten van vervanging van zijn asbestdak vergoed te krijgen? Is dat dan wel redelijk? Wij zien niet in dat het vertrouwen van verzekerde onder deze omstandigheden zonder meer geschonden wordt. Het staat een verzekeraar in beginsel vrij om in een nieuwe polis een asbestuitsluiting op te nemen. Indien een schade zich in dat nieuwe verzekeringsjaar (2016 in dit geval) voordoet, zou dekking afstuiten op de asbestuitsluiting. Treft de verzekerde bereddingsmaatregelen in het verzekeringsjaar waarin de uitsluiting nog niet geldt, dan zijn dat maatregelen tegen een dreigende schade die zich voordoet in het jaar waarin de uitsluiting wel geldt. Eind 2015 had verzekerde immers nog geen concrete informatie over verontreiniging van zijn eigen perceel.^[41] Het lijkt een valide argument dat de maatregelen die verzekerde wilde treffen bij gebreke van een concrete, onmiddellijke dreiging (die immers pas bekend werd na het eigen onderzoek van verzekerde in 2017) geen bereddingsmaatregelen waren tegen een in 2015 nog verzekerd gevaar.^[42]

Verzekerde zou wel recht moeten hebben op de kosten van sanering van verontreiniging die is ontstaan en aanwezig is tot eind 2015, toen er onder de milieuschadeverzekering geen asbestuitsluiting gold, indien en voor zover hij kan aantonen dat de verontreiniging eind 2015 reeds aanwezig was. Maar indien de grond vervolgens gesaneerd wordt, is pas weer sprake van het zich voordoen van een verzekerd evenement wanneer er een nieuwe verontreiniging is. Die is op grond van de verzekeringsvoorwaarden pas aanwezig in geval van de “*aanwezigheid van een stof in een zodanige concentratie dat toepasselijke overheidsnormen (streefwaarde of een overeenkomstige waarde) die gelden op het moment dat de aanwezigheid van de stof zich manifesteert, worden overschreden.*” Daarvan zal, na eerdere sanering, pas sprake zijn na verloop van tijd, wanneer weer enige tijd asbest op de grond neerkomt. En pas na verloop van tijd is dan dus weer sprake van het zich voordoen van een verzekerd risico.

Het is aan het hof Arnhem-Leeuwarden om hier na verwijzing over te oordelen; de Hoge Raad geeft aan dat het standpunt van Interpolis “zo *nodig*” ook betrokken moet worden.^[43] Een tikje theoretisch lijkt de discussie

overigens wel. Uit de gepubliceerde stukken blijkt namelijk dat de bereddingsmaatregelen tot op heden niet getroffen zijn.^[44] Er kan dus niet gesteld worden dat de verontreiniging door sanering is weggenomen en dat op enig moment - toen de asbestuitsluiting in de verzekeringsvoorwaarden was opgenomen - een nieuwe verontreiniging is ontstaan. Feitelijk is de oude verontreiniging alleen maar groter geworden.

Dat brengt ons op de volgende maatstaf waar het hof Arnhem-Leeuwarden zich na verwijzing over dient te buigen: is sprake (geweest) van een onmiddellijk dreigend gevaar, en wanneer is dat gevaar geweken?

6. “Onmiddellijk dreigend gevaar”: een risico dat zich heeft verwezenlijkt of dat ophanden is

De beoordeling of sprake is van een risico dat zich heeft verwezenlijkt of dat ophanden is - een onmiddellijk dreigend gevaar - is meestal nauw verweven met de feiten en de omstandigheden van het geval.

6.1 Risico dat ophanden is in het kader van een aansprakelijkheidsverzekering

In de *Staedion*-zaak bevestigde de Hoge Raad dat een verzekerde in beginsel mag afgaan op het advies van ingeschakelde deskundigen, tenzij de verzekerde wist of had behoren te weten dat dit advies niet op deugdelijke gronden berustte.^[45] Het gaat dus om het subjectieve oordeel van de verzekerde: mocht de verzekerde in redelijkheid denken dat sprake was van een onmiddellijk dreigend gevaar? Op deze uitspraak is wel de nodige kritiek gekomen. De bereddingsmaatregelen bestonden uit het schoonmaken van de inboedel van met asbest besmette woningen, welke werkzaamheden uiteindelijk zes maanden geduurd hebben. De vraag kwam dus op hoe onmiddellijk dreigend het gevaar werkelijk was.^[46] Het leek echter van groot belang te zijn dat gepoogd moest worden om maatschappelijke onrust te voorkomen.

In de *Staedion*-zaak was niet relevant dat de verzekerde nog niet aansprakelijk was gesteld. Volgens het hof mocht algemeen bekend worden verondersteld dat gezondheidsproblemen voortkomend uit een (eventuele) asbestbesmetting zich veelal eerst na verloop van vele jaren openbaren.^[47] In de *besmette cacao*-zaak maakt de Hoge Raad duidelijk dat wel aannemelijk moet zijn dat de verzekerde aangesproken gaat worden tot vergoeding van schade van derden, wil sprake zijn van een risico dat ophanden is.^[48] Maatschappelijke onrust speelde hier geen rol, omdat personenschade onder de betreffende verzekering (een logistieke protectiepolis) niet was gedekt en dat gevaar voor gezondheid en mogelijke aanspraken wegens asbestziekte dus geen verzekerd risico vormden. In casu is de vraag of er maatschappelijke onrust is door het aanwezig zijn van asbestverontreiniging rondom de schuren van verzekerde. Het zal vooral gaan om de (on)rust binnen het gezin dat op het erf woont. Het onmiddellijk gevaar daarvoor is wellicht sneller weg te nemen. Wij komen hierop terug bij de bespreking wat redelijke en doelmatige maatregelen zijn.

6.2 Risico dat ophanden is in kader van milieuschadeverzekering

De maatschappelijke onrust speelt veel minder een rol bij een milieuschadeverzekering. Althans, onder die verzekeringen is personenschade niet verzekerd, dus het dreigen van een gevaar van gezondheidsaantasting kan niet tot verzekerde bereddingsmaatregelen leiden.

Verdedigbaar is dat het enkele risico dat asbestdeeltjes neerkomen op het eigen terrein en op omliggende terreinen in het kader van een milieuschadeverzekering niet voldoende is om te kunnen spreken van een risico dat ophanden is. Daarvoor is immers ook nodig dat sprake is van een van buiten komend onheil. Het ophanden zijn daarvan laat zich in veel gevallen niet voorspellen. De weersomstandigheden die het hof heeft aangewezen als van buiten komend onheil kunnen wel ‘ophanden’ zijn, maar over welke weersomstandigheden hebben wij het dan? Doelt het hof op een flinke storm, waardoor asbestdeeltjes losraken en op de bodem terecht komen? Dat zou dan wel een onmiddellijk dreigend gevaar zijn, maar een dak wordt niet bij wijze van bijzondere maatregel in het zicht van een voorspelde storm even snel vervangen. Bereddingsmaatregelen met het oog op dergelijke weersomstandigheden zullen dan hoe dan ook beperkt zijn

tot bijvoorbeeld het afdekken van het dak. Zou het hof doelen op iedere vorm van wind, regen, of andere weersomstandigheid, waardoor een of enkele asbestdeeltjes losraken, dan kan betwijfeld worden of (en wanneer) gesproken moet worden over een onmiddellijk dreigend gevaar. Dan is immers sprake van een langzaam inwerkend proces, en wanneer is dat proces dan zo ver gevorderd dat het gevaar ineens acuut wordt?

Met andere woorden, een beroep op het bestaan van een onmiddellijk dreigend gevaar indien de verzekerde zelf eerst geruime tijd stil gezeten heeft, zou af moeten stuiten op het feit dat dat gevaar (wegens slijtage en vertering van het dak) toch al langer moet hebben bestaan en dat het gevaar niet ineens ophanden is of onmiddellijk dreigend is geworden.^[49] Verzekerde heeft zelf kennelijk nimmer aanleiding gezien om bereddingsmaatregelen te treffen ter bescherming van omgeving of eigen gezin.^[50] In dit verband wijzen wij ook op de bepaling die vermoedelijk in de verzekeringsvoorwaarden van de V.O.F. in het onderhavige geval heeft gestaan dat schade door eerdere verontreiniging, ook door asbest die al aanwezig is, van dekking is uitgesloten. Toch valt onzes inziens in zijn algemeenheid bij verweerde asbestdaken niet uit te sluiten dat een beroep op het ophanden zijn van het verzekerd risico gehonoreerd wordt, met name indien de verzekerde onder verwijzing naar de *Staedion*-zaak omstandigheden aanhaalt als een recent onderzoek door een deskundige.^[51] De vraag in hoeverre de verzekerde zelf ook min of meer overvallen is door het ontstane gevaar van asbestemissie vanaf zijn dak, achten wij daarbij wel relevant. In casu blijkt echter uit de gepubliceerde stukken dat verzekerde pas in 2017 concrete informatie van een (eigen) deskundige had over asbestverontreiniging van zijn perceel. Zou hij kunnen betogen dat op dat moment voor hem duidelijk was dat een gevaar ophanden was, dan zou Interpolis een beroep kunnen doen op de asbestuitsluiting die in 2017 in ieder geval in de verzekeringsvoorwaarden stond.

7. Maatregelen moeten redelijk en doelmatig zijn

In zijn arrest geeft de Hoge Raad aan dat het hof Arnhem-Leeuwarden na verwijzing eerst bovengenoemde criteria dient langs te lopen om te beoordelen of het verwijderen van de dakplaten kan worden beschouwd als bereddingsmaatregel. Als dat zo is, is vervolgens de vraag welke maatregelen voor vergoeding in aanmerking komen.^[52] De getroffen maatregelen moeten namelijk redelijk en doelmatig zijn.

Mede omdat bij het vervangen van een asbesthoudend dak meestal niet alleen de belangen van de verzekeraar worden gediend, maar ook die van de verzekerde zelf, is het gerechtvaardigd om kritisch naar de te treffen of getroffen maatregelen te kijken. Bovendien moet in het oog gehouden worden dat op enig moment het onmiddellijk dreigende gevaar geweken is. Maatregelen die getroffen worden als er geen onmiddellijk dreigend gevaar meer is, zijn onzes inziens geen bereddingsmaatregelen. In de *Staedion*-zaak werden de woningen eerst gesaneerd en daarna werd de inboedel gereinigd. De kosten van deze laatste maatregelen werden als bereddingsmaatregelen aangeduid. Het lijkt echter niet onaannemelijk dat het onmiddellijk dreigende gevaar voor asbestbesmetting al geweken was met sanering van de woningen. Dat het sluiten of ontruimen van de woningen en/of het waarschuwen van de bewoners tegen elk voortgezet gebruik van de inboedelgoederen redelijke en doelmatige (en minder kostbare) bereddingsmaatregelen waren geweest ter afwending van het onmiddellijk dreigende gevaar van asbestbesmetting, was een verdedigbaar standpunt geweest.^[53] Dit standpunt lijkt niet (tijdig) door verzekeraars te zijn ingenomen.

In casu geldt volgens ons min of meer hetzelfde. De Hoge Raad overweegt dat *“Vast staat dat het verwijderen van de daken de enige mogelijkheid is om het ontstaan van verdere asbestverontreiniging te voorkomen”*.^[54] Dat is juist indien uitsluitend gekeken wordt naar een definitieve oplossing om asbestverontreiniging te voorkomen, maar dat zou niet het criterium moeten zijn. De blik dient onzes inziens gericht te worden op maatregelen die een onmiddellijk dreigend gevaar wegnemen, zodat de verzekerde kan overgaan tot algemene voorzorgsmaatregelen zodra het onmiddellijk dreigende gevaar geweken is. Dat geldt bij uitstek in de situatie dat een verzekerde de vervanging van zijn asbesthoudende dak jarenlang voor zich uitgeschoven heeft. Indien die verzekerde aan zijn aansprakelijkheidsverzekeraar meldt dat ineens een onmiddellijk dreigend gevaar voor (aanspraken van derden wegens) gezondheidsschade is ontstaan, dan zou onderzocht moeten worden of het afzetten van de plek waar asbest is neergekomen niet reeds doelmatig genoeg is om die

gezondheidsschade te voorkomen. Stelt de verzekerde tegenover zijn milieuschadeverzekeraar dat bodemverontreiniging dreigt omdat bij de eerstkomende storm asbestdeeltjes van een verweerd dak afwaaien, dan is het mogelijk afdoende indien het dak met plastic of ander materiaal wordt afgedekt. Steeds zal gekeken moeten worden wat het concrete gevaar is (gaat het om een groot dakoppervlak midden in de woon- en leefruimte of om een dakplaat op een schuurtje ergens op het land van een boerderij? Komen de asbestvezels terecht op de looproute of ergens achter, waar het eenvoudig af te zetten is? Kan de emissiewaarde in de directe leefomgeving bepaald worden en levert die waarde een werkelijk gevaar voor de gezondheid op?) om te bepalen wat redelijke en doelmatige bereddingsmaatregelen zijn.

Een vergelijking kan gemaakt worden met de wijze waarop in geval van dreigende productschade omgegaan wordt met de vraag of getroffen maatregelen kwalificeren als bereddingsmaatregelen. Bij product recalls wordt er meestal van uitgegaan dat de kosten tot het moment dat de producten buiten het bereik van de eindgebruikers zijn gehaald, gedekt zijn. Dat betreft bijvoorbeeld de kosten van onderzoek naar de veiligheid, de kosten van crisismanagement, het waarschuwen in de media, de kosten van het traceren van de partijen waar de producten terechtgekomen zijn en de kosten van vervoer naar de plaatsen waar de producten weggehaald moeten worden. Daarna is het onmiddellijke gevaar geweken. Vanaf dat moment komen de kosten, van bijvoorbeeld vervoer naar een andere plaats, opslag elders, vervanging, herstel en/of vernietiging, voor rekening van de verzekerde.^[55]

Een ander voorbeeld komt uit de bouwwereld en was het onderwerp van een geschil dat leidde tot het arrest van het hof 's-Gravenhage van 22 december 1976. ^[56] Daarin speelde de verzakking van een aantal balkons van enkele galerijwoningen ten gevolge van fouten van het personeel van de aannemer. Na onderzoek bleek dat sprake was van instortingsgevaar. Alle galerijen moesten worden hersteld. Om het onmiddellijk dreigend gevaar weg te nemen werden de balkons gestut. De balkons zijn vervolgens verder hersteld. Het hof oordeelde dat ook de kosten van de herstelwerkzaamheden aan te merken waren als beredding.

Wachter - in zijn noot bij dit arrest - is kritisch op dit oordeel.^[57] Hij meent dat het gevaar reeds is weggenomen met het stutten; de herstelwerkzaamheden zijn er slechts op gericht op de fout te herstellen:^[58]

“Het Hof bezigde een m.i. omslachtige en bepaald niet onberispelijke constructie. Uitgaande van een gevaarsituatie achtte men zowel het stutten als het herstel van het gebrek maatregelen ter voorkoming of vermindering van de schade. Voor wat betreft het stutten is deze gedachte waarschijnlijk wel juist: de schade zou groter geworden zijn indien deze voorzorgsmaatregelen niet genomen waren. De herstelkosten waren er echter niet op gericht schade te voorkomen of te verminderen, doch om een reeds voorgevallen schade te herstellen. Het was m.i. onjuist deze herstelkosten aan de verzekerde toe te wijzen langs de weg van artikel 283 W.v.K.”

In casu komt dezelfde gedachte op. Wij zien bovendien niet goed in waarom bij het bepalen van bereddingsmaatregelen niet (ook) gekeken wordt naar voorlopige maatregelen. Het criterium hoort niet te zijn of de maatregelen een definitieve oplossing bieden, maar of met het treffen van die (al dan niet voorlopige) maatregelen het onmiddellijk dreigende gevaar geweken is. Zodra het gevaar niet meer ophanden is, kan verzekerde in alle rust - en op eigen kosten! - werken aan een definitieve oplossing. Wat ons betreft is dit de wijze waarop voorkomen kan worden dat onbillijke situaties ontstaan waarin verzekeraars met hoge en onvoorziene kosten als het verwijderen en vervangen van dakplaten geconfronteerd worden.

Het is ons niet duidelijk in hoeverre de mogelijkheid van voorlopige, maar efficiënte maatregelen in de onderhavige zaak in de procedure aan de orde is geweest. In de uitspraak van het hof lezen wij dat de eigen deskundige van de V.O.F. heeft voorgesteld om een asbestvezel-stabiliserende laag op de dakplaten aan te brengen,^[59] maar kennelijk hebben partijen later onderkend dat dat geen reële definitieve oplossing is (wat voor de hand ligt, omdat werkzaamheden aan asbesthoudende producten wettelijk niet is toegestaan). Het lijkt erop dat partijen en rechters zich verder slechts gefocust hebben op een definitieve oplossing om de oorzaak weg te nemen: het verwijderen van de dakplaten.

Wellicht staat in de procedure niet (meer) ter discussie dat geen enkele voorlopige maatregel de dreiging van het gevaar kon wegnemen en dat inderdaad alleen nog tot verwijdering van de dakplaten overgegaan kon worden. Indien ervan wordt uitgegaan dat sprake was van een onmiddellijk dreigend gevaar, kan ook gesteld worden dat het verwijderen van de dakplaten een bijzondere maatregel was om dat gevaar te beperken.

Tot dat oordeel komt ook de Hoge Raad. Hij kan niet anders, zo lijkt het. Hij begint met de overweging dat het “*niet uitgesloten*” is dat de V.O.F. gehouden was de asbestdaken te verwijderen om verdere bodemverontreiniging te voorkomen, omdat “*vast staat*” dat verwijderen de enige mogelijkheid is om het ontstaan van verdere verontreiniging te voorkomen. Aan feitelijke vaststellingen kan de Hoge Raad niet tornen. Bovendien staat de toestand van de daken er “*volgens zijn eigen oordeel*” (het oordeel van het hof, NV en BP) niet aan in de weg dat de kosten van sanering gedekt zijn. Met andere woorden, kennelijk heeft het hof dekking onder de milieuschadeverzekering niet afgewezen vanwege bijvoorbeeld merkelijke schuld aan de kant van verzekerde vanwege onvoldoende onderhoud, of heeft Interpolis dat niet aangevoerd, en staat dus vast dat zich een verzekerd risico voordeed. Als dan ook nog eens vaststaat dat dat verzekerd risico slechts door het verwijderen van de dakplaten kan worden weggenomen, is nagenoeg onvermijdelijk dat de kosten daarvan als bereddingskosten geclaimd kunnen worden.^[60] Indien dat het uitgangspunt is, bestaat ook de verplichting om de met de bereddingsmaatregel verbonden kosten en schade aan zaken te vergoeden.

Dat brengt ons op een overweging van de Hoge Raad die onmiskenbaar een hoop stof heeft doen opwaaien: niet alleen de kosten van het verwijderen, maar ook de kosten van vervanging *kunnen* bereddingskosten zijn, omdat het verlies van de functie van het dak redelijkerwijs niet dan wel niet volledig gedragen zou moeten worden door verzekerde.^[61]

In de woorden van de Hoge Raad:

“Voor vergoeding in aanmerking komen immers de kosten van die maatregelen die redelijk en doelmatig zijn (zie hiervoor in 3.2.2). Bij de vaststelling welke maatregelen redelijk en doelmatig zijn dient in aanmerking te worden genomen dat art. 7:957 BW er mede toe strekt te voorkomen dat de verzekerde of verzekeringnemer het treffen van maatregelen ter voorkoming of beperking van (verdere) schade achterwege laat. In een geval waarin beredding bestaat in verwijdering van de schadeveroorzakende zaak, *kan* een en ander, *afhankelijk van de omstandigheden van het geval*, meebrengen dat niet alleen de kosten van verwijdering, maar ook kosten van vervanging als kosten van beredding moeten worden aangemerkt, omdat de enkele verwijdering weliswaar doelmatig zou zijn, *maar het verlies van de functie van die zaak redelijkerwijs niet of niet volledig voor risico van de verzekerde of verzekeringnemer behoort te komen.* (...) Indien het verwijderen van de dakplaten als beredding *kan* worden aangemerkt, en als gevolg van die verwijdering de zaak waarvan die dakplaten onderdeel uitmaken in haar functie wordt aangetast, *kan*, gelet op het voorgaande, een redelijke begroting van de kosten van beredding meebrengen dat ook kosten van het herstel van die functie daarin worden betrokken.”^[62] (onderstreping toegevoegd)

Het koppelen van kosten van vervanging aan de strekking van artikel 7:957 BW (te voorkomen dat de verzekerde of verzekeringnemer het treffen van maatregelen ter voorkoming of beperking van (verdere) schade achterwege laat) lijkt een opmerkelijke oprekking van de wettelijke regeling van bereddingskosten. De Hoge Raad formuleert echter dusdanig voorzichtig, dat de vraag is of de soep zo heet gegeten wordt. De Hoge Raad lijkt te bedoelen dat doelmatigheid niet al te beperkend moet worden opgevat wanneer de bereddingskosten beoordeeld worden. Met andere woorden: als het dan echt nodig is om ten behoeve van beredding een volledig dak te verwijderen, dan is het onder omstandigheden niet redelijk de verzekerde ‘dakloos’ te maken, ook niet als na het verwijderen het onmiddellijke gevaar geweken is.

Die gedachte is wel te volgen, maar het was fijn geweest indien de Hoge Raad de grondslag wat scherper geformuleerd had. Nu moeten wij ernaar raden. Enerzijds lijkt het erop dat de Hoge Raad suggereert dat de redelijkheid kan meebrengen dat kosten die niet strekken ter beredding tegen een gevaar dat ophanden is toch voor vergoeding in aanmerking komen, omdat verzekerde anders een onredelijk risico van functieverlies zou moeten dragen en dan wellicht zou nalaten de benodigde maatregelen te treffen. Anderzijds kan de Hoge Raad bedoelen dat met deze overwegingen rekening gehouden moet worden bij het inschatten van de met bereddingsmaatregelen verbonden kosten en schade aan zaken. Het vervangen van het dak van de schuur van verzekerde is, in deze visie, hetzij een vorm van herstel van een zaak die beschadigd is geraakt door het treffen van de bereddingsmaatregel (het verwijderen van de dakplaten), hetzij onderdeel van de kosten die verbonden zijn aan het treffen van de bereddingsmaatregel.^[63] Wij proeven dat de Hoge Raad het oog heeft gehad op de vergoeding van ‘schade aan zaken’: indien een bereddingsmaatregel is getroffen (“ *Indien het verwijderen van de dakplaten als beredding kan worden aangemerkt*) en daardoor schade aan een zaak is toegebracht (in de vorm van functieverlies) (“ *en als gevolg van die verwijdering de zaak waarvan die*

dakplaten onderdeel uitmaken in haar functie wordt aangetast”), kan bij de begroting van de bereddingskosten het herstel van die schade/functie worden betrokken.

Dergelijke herstelkosten worden begroot langs de lijn van het begroten van zaakschade (artikelen 6:97 en 98 BW). Voordeelstoerekening (waardevermeerdering als gevolg van het herstel) kan daarbij worden meegenomen. Dat dit ongetwijfeld discussie zal opleveren over wat dan een eerlijke voordeelstoerekening is, blijkt wel uit de verschillende opvattingen in de literatuur.^[64]

Wij zouden willen pleiten voor terughoudendheid bij het meewegen van redelijkheid (of ‘zieligheid’) bij de begroting van bereddingskosten in situaties als de onderhavige, waarin sprake lijkt te zijn van kosten die verzekerde op enig moment toch had moeten maken. Weliswaar stelde verzekerde dat de daken nog functioneel waren, maar dat lijkt ons niet het enige criterium indien diezelfde daken een gevaar voor mens en milieu opleveren. De eigenaar van een tank waaruit giftige gassen emitteren kan toch ook niet zeggen dat hij daar niets aan hoeft te doen omdat de tank op zichzelf nog prima geschikt is voor opslag? Indien de daken weliswaar functioneel maar niet meer veilig zijn, moeten zij op enig moment vervangen worden, of hadden zij al vervangen moeten zijn.

8. Andere mogelijke verweren?

A-G Hartlief bespreekt in zijn conclusie nog andere mogelijke verweren (een beroep op strijd met het indemniteitsbeginsel en een beroep op misbruik van recht). Dat zijn verweren die niet snel succesvol zijn.

Vloemans heeft in een eerdere publicatie aangegeven dat een beroep op strijd met het indemniteitsbeginsel niet denkbeeldig is, maar dat het allerm minst zeker is dat dit door een rechter ook daadwerkelijk gehonoreerd wordt.^[65] Vooral indien concreet gevaar bestaat voor de gezondheid van personen, is de kans groot dat een rechter oordeelt dat de verzekerde niet in een duidelijk voordeliger positie is. De verzekerde zou, zonder het onmiddellijk dreigende gevaar, zelf de keuze hebben gehad wanneer hij het dak ging vervangen, zou wellicht op zijn gemak een goedkope aannemer aangezocht hebben of zou nog tijd hebben gehad om het pand te verkopen. Indien de verzekerde dan ineens gedwongen wordt tot actie vanwege de plicht om bereddingsmaatregelen te treffen, ligt niet in de rede dat vergoeding daarvan zonder meer zal afstuiten op het indemniteitsbeginsel.

Een proportionele vergoeding lijkt wel mogelijk. Nodig is deze route echter niet, indien de voorzet van de Hoge Raad (vergoeding van zaakschade met inachtneming van voordeelstoerekening) gevolgd wordt.^[66]

Van misbruik van verzekering kan sprake zijn indien de omstandigheden zodanig zijn dat een beroep op dekking onder de verzekering naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is (art. 6:248 lid 2 BW). Dan zou de verzekeraar moeten aantonen dat de verzekerde bij zijn besluit om het asbestdak niet te vervangen zich bewust is geweest van het bestaan van een verzekering en daarbij een weg gekozen heeft die de grootst mogelijk kans op schade voor de verzekeraar schept en tegelijkertijd voor de verzekerde het meest voordelig is.^[67]

A-G Hartlief lijkt in beginsel niet afwijzend te staan tegenover de gedachte dat sprake is van misbruik van recht door een verzekerde die het bewust laat aankomen op (dreigende) schade vanwege asbestverontreiniging als gevolg van emissie van asbestdeeltjes vanaf dakplaten, omdat hij weet dat hij daarvoor is verzekerd.^[68] Hij schuift deze mogelijkheid echter opzij omdat hij meent dat de verzekeraar zich ook op eigen schuld zou kunnen beroepen. Dat dat voor een aansprakelijkheidsverzekeraar juist niet mogelijk is (en dat het leerstuk van misbruik van recht dus wel relevant is), hebben wij hiervoor al aangestipt.^[69]

Misbruik van recht zou in ieder geval niet tot het standaard arsenaal van verzekeraars moeten horen. Een beroep op misbruik dient met terughoudendheid beoordeeld te worden. In beginsel is het aan verzekeraars om ongewenste consequenties van dekkingsomschrijvingen in hun verzekeringsvoorwaarden aan te passen. In geval van verzekerden met asbesthoudende daken op hun opstallen, die vergoeding verlangen van de verwijderingskosten vanwege een onmiddellijk dreigend gevaar, menen wij dat slechts van misbruik van recht

sprake kan zijn indien zij bijvoorbeeld aantoonbaar de verzekering hebben afgesloten met de bedoeling om daaronder de kosten van vervanging van het dak te claimen als bereddingskosten. Het gedrag van de verzekerde dient onzes inziens te wijzen in de richting van (voorwaardelijk) opzet om de verzekeraar op te laten draaien voor kosten die zij anders zelf hadden moeten dragen.

Ten overvloede merken wij nog op dat het vereiste van onzekerheid, ook indien de verzekerde bewust heeft nagelaten om het asbestdak te vervangen, hier geen soelaas biedt. Wellicht is op enig moment nagenoeg zeker dat een asbesthoudende dak een gevaar vormt. Bij het aangaan van de verzekering is echter nog niet zeker dat de verzekerde zijn voorzorgsplichten niet of te laat zal nakomen. En wat tevens onzeker blijft, is of hierdoor schade ontstaat (een aanspraak, of saneringsmaatregelen of opruimkosten). Daarmee is aan het vereiste van onzekerheid onzes inziens wel voldaan.

9. De zaak na verwijzing

“Na verwijzing zal alsnog aan de hand van alle hiervoor in 3.2.2 weergegeven criteria moeten worden beoordeeld of het verwijderen van de dakplaten kan worden beschouwd als een maatregel tot voorkoming of vermindering van de schade in de zin van art. 7:957 lid 1 BW”, aldus de Hoge Raad.^[70] Voor zover partijen geen stellingen onbetwist hebben gelaten of erkend hebben, zal het hof dus opnieuw kunnen kijken naar alle criteria:

- Is sprake van een risico waartegen de verzekering dekking biedt of had geboden? Is sprake van maatregelen tot beperking van bestaande bodemverontreiniging, of toekomstige verontreiniging? Speelt de asbestuitsluiting in de milieuschadeverzekering van 2016 dan een rol? En welk verzekerd risico is aan de orde ten aanzien van de aansprakelijkheidsverzekering? Aanspraken van gezinsleden? Personen in de omgeving? Wie is dan wanneer blootgesteld?
- Is het gevaar onmiddellijk dreigend, of is de schadeoorzaak acuut? Sinds wanneer weet verzekerde dat?
- Welke maatregelen zijn getroffen of hadden getroffen moeten worden ter afwending van het onmiddellijk dreigende gevaar, of ter beperking van de acute schadeoorzaak? Indien verzekerde geen maatregelen heeft getroffen, is de oorzaak dan wel acuut/is het gevaar wel onmiddellijk dreigend geweest? Speelt het een rol dat verzekerde geen bereddingsmaatregelen heeft getroffen?
- Zijn de getroffen maatregelen redelijk en doelmatig? Hadden goedkopere, eenvoudigere of efficiëntere maatregelen getroffen kunnen/moeten worden? Of was verwijdering van de dakplaten de enige manier?^[71]
- Wat zijn redelijke kosten van beredding? Indien verzekerde tot verwijdering van de dakplaten moest overgaan, is het dan redelijk dat de opstallen - zonder dak - hun functie verloren hebben en voor verzekerde onbruikbaar zijn geworden? Heeft verzekerde redelijkerwijs recht op herstel daarvan? Is het dan redelijk dat rekening gehouden wordt met waardevermeerdering door herstel, of staat verzekerde dan alsnog in de kou?

Eigenlijk ligt nog veel open. Onze hoop is dat het hof scherp zal kijken naar de dekkingsomschrijving (en de beperkingen van de dekking) en naar het moment waarop het onmiddellijk dreigende gevaar is geweest, en aan de hand daarvan overweegt of er in het kader van beredding geen redelijker en doelmatiger (voorlopige) maatregelen getroffen konden worden dan het volledig wegnemen van de oorzaak door het verwijderen van de dakplaten. Dat laat natuurlijk onverlet dat het wegnemen van de oorzaak nodig is, maar dat is iets wat voor eigen rekening van verzekerde zou moeten blijven.

Voetnoten

[1] Mr. N. (Natalie) Vloemans en mr. B. (Berry) Pasztjerik zijn beide advocaat bij Ploum | Rotterdam Law Firm. Citeerwijze: 'Bereddingskosten: wat zijn redelijke en doelmatige maatregelen ter voorkoming van het intreden of beperken van schade door asbesthoudenden dakbedekking?', AV&S 2022/34, afl. 5.

[2] De vindplaats van het rapport - en dus ook de namen van de onderzoeksbureau's - staat in de conclusie van A-G Hartlief, ECLI:NL:PHR:2021:781, bij HR 22 april 2022, voetnoot 4. De vindplaats is https://geofoxx.nl/wp-content/uploads/2015/12/inventariserend_onderzoek_erosie_van_asbestdaken.pdf. Het rapport is niet het eerste over dit onderwerp. Asbesthoudende dakbedekking is al jaren een aandachtspunt. TNO publiceerde in 2007 een rapport: *Oriënterend onderzoek naar de verspreiding van asbestvezels in het milieu vanuit verweerde asbestcement daken* (Rapport van 28 november 2007, rapportnummer TR 2007/420). Daarop volgde in 2010 een advies van de Gezondheidsraad, *Asbest: Risico's van milieu- en beroepsmatige blootstelling* (Advies van 3 juni 2010, Den Haag: Gezondheidsraad, 2010, publicatienr. 2010/10). Met name in het TNO-rapport werd geconcludeerd dat vrijwel alle asbestcement dak- en gevelplaten in Nederland matig tot ernstig verweerd waren. Daarbij wees TNO erop dat het actuele blootstellingsrisico als gevolg van de emissie van asbest veelal verwaarloosbaar was, en zelfs nihil in geval van dak- en gevelplaten op gebouwen met een goed functionerende dakgoot. Een potentieel risico was volgens TNO aanwezig in die gevallen waarin de gebouwen niet van dakgoten waren voorzien, omdat dan sprake kon zijn van uitgespoelde asbestrestanten in de inlooprouten naar woningen toe. Actuele blootstellingsrisico's waren volgens TNO niet aan de orde bij asbesthoudende dakplaten op schuren en stallen, omdat daar een directe inlooprouten naar de woning ontbrak. Deze toch wat voorzichtige conclusies namen niet weg dat in 2015 een Ontwerp-besluit wijziging Asbestverwijderingsbesluit 2005 aan de Tweede Kamer werd aangeboden. De wijziging hield in dat het met ingang van 1 januari 2024 verboden zou zijn voor particulieren en bedrijven om dakbedekking met asbesthoudend materiaal te bezitten. Het wetsvoorstel werd in 2018 door de Tweede Kamer aangenomen, maar sneuvelde bij de Eerste Kamer in 2019. De voornaamste redenen waren de zorgen over de haalbaarheid en betaalbaarheid van het verbod, dat immers zou leiden tot grootschalige verwijdering van asbesthoudende dakbedekking. Voorlopig is het landelijk verbod op asbestdaken derhalve van de baan.

[3] Dit is de weergave van de brief zoals te lezen valt in het arrest van het Hof 's-Hertogenbosch van 14 juli 2020, ECLI:NL:GHSHE:2020:2175, r.o. 3.10.

[4] Rechtbank Zeeland-West-Brabant 22 augustus 2018, ECLI:NL:RBZWB:2018:7230; inhoud van het vonnis is niet gepubliceerd.

[5] R.o. 5.27.

[6] R.o. 5.27.

[7] Conclusie A-G Hartlief, nr. 4.17.

[8] Conclusie A-G Hartlief, nr. 4.18.

[9] Conclusie A-G Hartlief, nr. 4.1.

[10] R.o. 3.2.4.

[11] R.o. 3.3.2 (onder verwijzing naar de maatstaven genoemd in r.o. 3.2.1 en 3.2.2).

[12] R.o. 3.4.2.

[13] R.o. 3.2.1 en 3.2.2.

[14] J.S. Overes (annotatie bij HR 22 april 2022, JA 2022/100) wijst er overigens in zijn noot onder 3 terecht op dat het juist is geweest indien de Hoge Raad primair had verwezen naar de tekst van de verzekeringsvoorwaarden. De Hoge Raad haalt de verzekeringsvoorwaarden wel aan, met de opmerking dat de definitie daarin aansluit bij de rechtspraak (r.o. 3.2.3). Het maakt voor de beoordeling dus verder kennelijk

niet uit.

[15] HR 13 juni 1975, ECLI:NL:HR:1975:AC3080 (*Amercentrale*), HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7230 (*Forbo*), HR 30 november 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA7560 (*Staedion*), HR 15 april 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP2309 (*besmette cacao*).

[16] R.o. 3.2.2.

[17] R.o. 3.2.4.

[18] HR 2 mei 1997, ECLI:NL:HR:1997:AG7230, NJ 1998/281 (*Centraal Beheer/Forbo*).

[19] Conclusie A-G Hartlief, nr. 3.56-3.58 en verderop nr. 4.11.

[20] Zie ook r.o. 5.27 in het arrest van het hof 's-Hertogenbosch. Daarbij moet bedacht worden dat onderhoud aan asbesthoudend materiaal zoals dakplaten al jaren niet is toegestaan, zodat vervanging de enige wijze is om risico's te voorkomen. De 'slecht onderhoud uitsluiting' waaraan de A-G in nr. 3.61 van zijn conclusie refereert, gaat ten aanzien van regulier onderhoud dus niet op in geval van asbestdaken.

[21] R.o. 3.3.2.

[22] R.o. 3.2.2.

[23] Conclusie A-G Hartlief, nr. 3.58.

[24] Wij zijn daarom ook niet overtuigd door het onderscheid dat de A-G maakt tussen de plicht om maatregelen tot normale voorzorgen te treffen en een algemene maatschappelijke zorgvuldigheidsplicht (nr. 3.56-3.58 van de conclusie). Ieder persoon heeft algemene maatschappelijke zorgvuldigheidsplichten, of liever: plichten voortvloeiend uit maatschappelijke zorgvuldigheidsnormen of uit rechtshandelingen. Indien een persoon een dergelijke plicht schendt, kan dat enerzijds richting bijvoorbeeld een verzekeraar eigen schuld opleveren, anderzijds kan het bijvoorbeeld onrechtmatig handelen opleveren jegens derden, indien de norm strekte ter bescherming van de belangen van die derde. Vergelijk bijvoorbeeld het door de A-G zelf aangehaalde voorbeeld van A-G Bloembergen in zijn conclusie voor het *Novilon*-arrest, die aangeeft dat iedereen moet zorgen dat de pannen niet van zijn dak waaien, de remmen van zijn auto het doen etc. “*Doet hij dat niet, dan pleegt hij door dat nalaten een onrechtmatige daad*” (zie nr. 3.53 van de conclusie van A-G Hartlief). Krenning en Vloemans hebben in hun artikel (*NTHR* 2008/1) dan ook niet uitsluitend het oog gehad op zorgvuldigheidsplichten jegens derden, maar ook op zorgvuldigheidsplichten jegens de verzekeraar of 'gewoon' ten behoeve van de verzekerde zelf.

[25] Conclusie A-G Hartlief, nr. 3.61.

[26] J.H. Wansink, 'Kroniek van de algemene aansprakelijkheidsverzekering 2006-2008', *AV&S* 2008/45, onder IV De bereddingsplicht (artikel 7:957 BW). N. Vloemans sloot zich hierbij aan in: *Bespiegelingen op 10 jaar 'nieuw' verzekeringsrecht*, serie *Recht & Praktijk* nr. VR4, 2015, par. 7.1.2.

[27] De Verzekeringsvoorwaarden Bedrijven Compact Polis Agrarisch van Interpolis (versie 5.3, januari 2014) kennen een uitsluiting voor schade als gevolg van merkelijke schuld.

[28] Zie conclusie A-G Hartlief, onder 'Feiten'.

[29] Zie conclusie A-G Hartlief, nr. 1.5.

[30] Zie conclusie A-G Hartlief, nr. 1.5.

[31] Zie deels de brief van Interpolis van 14 januari 2016 in het arrest van het hof, r.o. 3.7.

[32] R.o. 5.13.

[33] Zie conclusie A-G Hartlief, nr. 1.5.

[34] R.o. 4.2.

[35] R.o. 3.7.

[36] Hoofdstuk 7 paragraaf 1 van de verzekeringsvoorwaarden, te kennen uit: conclusie A-G Hartlief, nr. 1.5.

[37] R.o. 5.23.

[38] R.o. 5.23.

[39] R.o. 5.22.

[40] Conclusie A-G Hartlief, nr. 5.7.

[41] Althans, wij gaan er niet vanuit dat het perceel van verzekerde één van de twintig door Geofox-Lexmond bv en Eelerwoude bv in opdracht van de Provincies onderzochte percelen was.

[42] J.S. Overes merkt op (in zijn annotatie bij HR 22 april 2022, *JA* 2022/100) dat de aansprakelijkheidsdekking hoe dan ook vaststond met de omstandighedenmelding en dat verzekeraar daardoor een volledig belang behield bij asbestsanering. Daar moet wel bij aangetekend worden dat de aansprakelijkheidsdekking zich richt op (dreigende) aanspraken van derden wegens bestaande omstandigheden, dus op mogelijk toekomstige aanspraken vanwege de in 2015 reeds bestaande asbestverontreiniging. Een omstandighedenmelding kan niet gedaan worden op grond van toekomstige omstandigheden (een nieuwe verontreiniging). Het belang van verzekeraar zag op de sanering van de bestaande verontreiniging en was daarmee niet ongeclausuleerd.

[43] R.o. 3.3.3.

[44] F.C.S. Warendorf, annotatie bij HR 22 april 2022, *M en R* 2022/63, onder 1.

[45] HR 30 november 2007, ECLI:NL:HR:2007:BA7560 (*Staedion*), r.o. 3.4.

[46] Zie o.m. N. Vloemans en A. Krenning, 'Bereddingskosten in het verzekeringsrecht. Sanering van woningen in verband met asbestverontreiniging', *NTHR* 2008/1, p. 24.

[47] Hof 's-Gravenhage 6 december 2005, ECLI:NL:GHSGR:2005:BB4165, r.o. 8.

[48] HR 15 april 2011, ECLI:NL:HR:2011:BP2309 (*besmette cacao*), r.o. 3.7.

[49] In dezelfde zin: J.T. Suijendorp, "Brengt de redelijkheid met zich dat niet alleen de kosten van vervanging van asbestdaken als bereddingskosten voor vergoeding in aanmerking komen in het kader van een milieuschade- en bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering?", *NTHR* 2022/4. Vergelijk ook rechtbank 's-Gravenhage (10 juni 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BQ7748) over een verzekerde die tevergeefs trachtte vergoeding voor de vervanging van een dak te verkrijgen onder zijn gecombineerde gebouwen-aansprakelijkheids-milieuschadeverzekering.

[50] F.C.S. Warendorf, annotatie bij HR 22 april 2022, *M en R* 2022/63, onder 1.

[51] Maatschappelijke onrust speelt vermoedelijk een mindere rol, omdat onder de milieuschadeverzekering geen gezondheidsschade van bewoners en omwonenden is gedekt, maar bodemaantasting.

[52] R.o. 3.3.

[53] Zie hierover N. Vloemans en A. Krenning, 'Bereddingskosten in het verzekeringsrecht. Sanering van

woningen in verband met asbestverontreiniging', *NTHR* 2008/1.

[54] R.o. 3.3.2.

[55] In deze zin ook J.H. Wansink, *De algemene aansprakelijkheidsverzekering*, Deventer: Kluwer 2006, p. 347 e.v.

[56] Hof 's-Gravenhage 22 december 1976, ECLI:NL:GHSGR:1976:AT2224, *BR* 1977, p. 481, m.nt. B. Wachter. Langs dezelfde lijn: Hof 's-Gravenhage 30 januari 1990, ECLI:NL:GHSHE:1990:AD1026, *NJ* 1990/757.

[57] Hij wordt daarin gevolgd door T.J. Dorhout Mees, *De CAR-verzekering (R&P nr. VR7a)* 2019/12.2.3.1.

[58] *BR* 1977, p. 481 e.v., onder 7.

[59] R.o. 3.8.

[60] R.o. 3.3.2.

[61] Zie onder meer J.S. Overes, annotatie bij HR 22 april 2022, *JA* 2022/100; M.L. Hendrikse, annotatie bij HR 22 april 2022, *NJ* 2022/207; F.C.S. Warendorf, annotatie bij HR 22 april 2022, *M en R* 2022/63; A.Ch.H. Franken, "HR 22 april 2022, ECLI:NL:HR:2022:588, *NJ* 2022/207 (*X/Interpolis*) - verwijderen en vervangen asbest dakplaten als bereddingskosten verzekerd?", *Bb* 2022/62; J.T. Suijendorp, "Brengt de redelijkheid met zich dat niet alleen de kosten van vervanging van asbestdaken als bereddingskosten voor vergoeding in aanmerking komen in het kader van een milieuschade- en bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering?", *NTHR* 2022/4; N. Vloemans, "Zijn de kosten van het verwijderen en vervangen van asbesthoudende dakplaten vergoedbaar onder een verzekering als bereddingskosten?", blog voor *VAST* 2022/B-018; G. Evertz, "Bereddingskosten: waarvoor biedt artikel 7:957 lid 2 BW onderdak?", blog voor *VAST* 2022/B-022.

[62] R.o. 3.4.2.

[63] In deze laatste zin: J.S. Overes, annotatie bij HR 22 april 2022, *JA* 2022/100.

[64] Diametraal tegenover elkaar: J.T. Suijendorp, die vindt dat bij vervanging van deze hele oude daken sprake is van een verbetering van meer dan 100%, en A.Ch.H. Franken, die in overweging geeft om juist geheel van de voordeelstoerekening af te zien. A.Ch.H. Franken, "HR 22 april 2022, ECLI:NL:HR:2022:588, *NJ* 2022/207 (*X/Interpolis*) - verwijderen en vervangen asbest dakplaten als bereddingskosten verzekerd?", *Bb* 2022/62; J.T. Suijendorp, "Brengt de redelijkheid met zich dat niet alleen de kosten van vervanging van asbestdaken als bereddingskosten voor vergoeding in aanmerking komen in het kader van een milieuschade- en bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering?", *NTHR* 2022/4.

[65] N. Vloemans, *Bespiegelingen op 10 jaar 'nieuw' verzekeringsrecht*, serie Recht & Praktijk nr. VR4, 2015, par. 7.1.3.

[66] R.o. 3.4.2.

[67] HR 12 januari 2007, ECLI:NL:HR:2007:AZ1581, *NJ* 2007/371 (*Gemeente Eindhoven/Allianz*).

[68] Conclusie A-G Hartlief, nr. 3.64-3.66, onder verwijzing naar M.M.R. van Ardenne-Dick, 'Kroniek bereddingskosten', *AV&S* 2011/31 en N. Vloemans in *Bespiegelingen op 10 jaar 'nieuw' verzekeringsrecht*, serie Recht & Praktijk nr. VR4, 2015, par. 7.1.4.

[69] Zie ook A.Ch.H. Franken, "HR 22 april 2022, ECLI:NL:HR:2022:588, *NJ* 2022/207 (*X/Interpolis*) - verwijderen en vervangen asbest dakplaten als bereddingskosten verzekerd?", *Bb* 2022/62.

[70] R.o. 3.3.3.

[71] Wij merken hierbij op dat de overweging van de Hoge Raad dat vast staat dat het verwijderen van de daken de enige mogelijkheid is om het ontstaan van verdere asbestverontreiniging te voorkomen, niet wil zeggen dat dat ook de enige mogelijkheid is om een onmiddellijk dreigend gevaar af te wenden.